

Opponensi vélemény Karácsony András „Döntés és hagyomány” című, akadémiai doktori értekezésésként benyújtott monográfiájáról

Karácsony András a Századvég kiadónál 2019-ben megjelent monográfiáját nyújtotta be akadémia értekezésésként, és ez az akadémiai doktori fokozat megszerzéséhez választott út egészen más megközelítést igényel ahhoz képest, mint amikor a szerző egy még nem publikált művét kell az opponenseknek értékelnie. Amit a frissen bekötött, disszertáció formájában benyújtott értekezéseknél elemezni szoktak, annak egy jelentős része ebben az esetben értelmetlenné válik. A monográfiák nem azzal a céllal készülnek, hogy az akadémiai bizottság által felkért opponensek szokásos elvárásainak eleget tegyenek. Az ilyen formában benyújtott művek azzal az előnnyel kétségtelenül rendelkeznek, hogy a kiadók munkatársainak gondos keze jó esetben már kiegyelte belőlük a disszertációkban rendszeresen megjelenő helyesírási, stilisztikai vagy szerkesztési hibákat.

Ugyanakkor e műfaj megnehezíti az opponensek azon kötelező feladatát, hogy disszertációkkal szembeni szokásos elvárásaikkal szembesítsék a szerzőt, hiszen a kiadói szempontok mellett a szűk szakma, a szélesebb szakmai érdeklődési kör, vagy az egyetemi hallgatók, és még ki tudja milyen célközönség elvárásai ezt időben már megelőzték. Karácsony András művével kapcsolatban különösen markáns a jelzett különbség. Egy szaktekintélyként ismert és elismert szerző a Századvég kiadónál 2019-ben megjelent művét választotta ki arra, hogy az akadémiai doktori fokozatra való alkalmasságát igazolja. A könyv egy szokásos disszertációhoz képest szinte formabontónak tekinthető, hiszen már a címe is kellően talányos ahhoz, hogy az érdeklődést felkeltse, ugyanakkor ne sokat áruljon el a könyv tartalmáról, még egy alcím segítségével se.

Így legyen szó a továbbiakban a kutatás módszertanának bemutatásáról, a kötet struktúrájáról, az egyes fejezetek közötti átvezetésről, a fejezetek egymásra reflektáltságának kérdéséről, a konklúzióról, vagy éppen az idézési módról, elmondható, hogy minden ezzel kapcsolatos kritikai észrevételt a fenti különbség szem előtt tartása mellett érdemes figyelembe venni. Mégis szükségesnek látjuk kritikai észrevételeinket papírra vetni, hiszen az opponenciára való felkérés eredeti értelmében azt jelenti, hogy a bíráló sorra veszi a dolgozat általa gyengébbnek vélt pontjait. Kritikai észrevételeink szükségszerűen némileg szubjektívek, és a doktori mű értékeit nem kérdőjelezzik meg. Létezik persze egy olyan szempont is, aminek kapcsán nem tehető engedmény. Az opponensnek az MTA doktori

szabályzatában (37. §) meghatározottak szerint értékelnie kell a doktori mű tudományos eredményeinek újdonságát, és azt, hogy hiteles adatokat tartalmaz-e. Ennek alapján nyilatkoznia kell arról is, hogy a mű téziseit elfogadja-e, és a doktori művet nyilvános vitára alkalmasnak tartja-e, avagy nem.

Karácsony András könyve a döntéseméleti kérdéseket, a döntéselvű hagyományt néhány neves társadalomtudós szemüvegén keresztül vizsgálja, hogy a kötet végére mindenki számára világossá váljon, hogy a (politikai, jogi, stb. természetű) döntés nem feltétlenül a racionalitáson, hanem sokszor kiszámíthatatlan emberi, természeti és egyéb tényezőkön alapul. A kérdés tehát az, hogy e talán közhelyszerűnek tűnő megállapításhoz, és más, tézisként felfogható megállapításaihoz miként jut el a szerző? Vajon a választott társadalomtudósok döntéshez való viszonyának megvilágítása jelent-e új tudományos értéket? Vajon a feldolgozás módja hozzájárul-e ahhoz, hogy a döntésekkel kapcsolatos dilemmákat tisztábban lássuk? Ad-e új ismeretet a döntésemélet számára a Karácsony által felvetett kérdésekre adott válaszok sokasága? Mielőtt azonban mindezt megítélnénk, szeretném röviden összefoglalni a kötettel kapcsolatos fontosabb kritikai észrevételeimet.

„Noha valószínűleg nem annak szánta, mégis az elmúlt évek egyik legjobb és leghasznosabb filozófiai tankönyvét írta meg Karácsony András az ELTE jogi karának egyetemi tanára...” Így fogalmazott a monográfia egyik recenzense, aki a kötet felsőoktatásban való használhatóságára utal. Számunkra is úgy tűnik, hogy Karácsony András műve jogász vagy filozófus hallgatóknak (is) hasznos lehet. Ám akár számunkra, akár a szűkebb szakértő közönségnek írt a szerző, a recenzenssel némileg vitatkozva arra kívánjuk felhívni a figyelmet, hogy a kötet didaktikai szempontból némi kívánnivalót hagy maga után. A bevezető (és záró) fejezet olvasása közben ugyanis hiányérzete támadhat az olvasónak. Bár világossá teszi a kereteket a szerző, és alaposan lehatárolja vizsgálódását a bevezetésben, a módszertani kérdések, vagy az eszmetörténeti előzmények rövid, strukturáltabb bemutatásának hiánya igencsak megnehezíti a további fejezetekben elemzett szerzők elhelyezését a döntéseméletek világában. Érthető a szerző azon félelme, hogy az új diszciplína áttekinthetetlenül gazdag történetének feltárása egy másik könyv megírását követelné meg. Ám a szerző által ígért, a politikai döntéshozatal területére korlátozott eszmetörténet véleményünk szerint túlságosan vázlatos, és kevésbé rendszerezettnek tűnik. Egy rövid leírása a klasszikus (Jeremy Bentham, John Stuart Mill), neoklasszikus (pl. Herbert Simon), a posztmodern, vagy bármilyen más osztályozási módszerrel csoportosított irányzatoknak elért volna e kötetben akkor is, ha ilyen típusú rendszerezések már léteznek a magyar szakirodalomban. A „rational choice” elmélettörténete pedig (ha már politikai döntéshozatalról van

Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet

Institute of Comparative Law & Legal Theory Institut de droit comparé et Théorie du droit

Institut für Rechtsvergleichung und Rechtstheorie

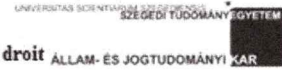
6721 Szeged, Bocskai utca 10-12.

Tel. / Fax: (62) 544-300

E-mail: oji@juris.u-szeged.hu

Director: Prof. Attila Badó

Vice Director: Prof. Péter Mezei

szó) elviselte volna a „public choice” (Buchanan), vagy az Arrow tétel megemléztetését, és talán még a Riker nevével fémjelzett „new institutionalist” mozgalom bemutatását is, mely fontos szerepet játszott a politikai döntési mechanizmusok racionalitásának elemzésében.

A doktori művek értékelésénél fontos szempontot jelent az, hogy a választott kutatási módszerről képet kapjunk. Erre a könyvben csak következtethetünk, hiszen a szerző in medias res, a döntést középpontba állító elméletekről ír, hogy az eszmetörténeti előzmények felvillantását követően a téma szempontjából fontosnak tartott szerzők döntésre vonatkozó elképzeléseit, majd a téma egyes aspektusaira fókuszáló meglátásait taglalja. A kutatás módszeréről nem ad eligazítást. A filozófiai szakirodalmi hagyományoktól ez persze egyáltalán nem idegen megoldás, és olvasás közben kiderül, hogy a döntés természetének vizsgálata során nem kerül sor költséges empirikus módszerek alkalmazására, vagy az elmélettörténeti előzmények kronologikus felvázolására. Aki Luhmann elméletével kapcsolatba kerül, viszonylag gyorsan eljut hozzá az a legendaként terjedő kutatási terv is, amit állítólag Luhmann adott le a bielefeld-i álláshelye elfoglalásakor. „Cél: Társadalomelmélet. Időtartam 30 év. Költség nincs.” Karácsony András is nyilván ennek hagyományát követve folytatta kutatásait, és hatalmas mennyiségű irodalmi forrás feldolgozása jelenti ismeretszerzése forrását. Az általa alkalmazott „desktop” módszer minden igényünket ki is elégítené akkor, ha legalább a politikai, jogi döntési folyamatok megismerésére irányuló változatos ismeretszerzési módszerekre röviden utalt volna. Ha máshol nem, akkor a tézisfüzetben, melyben tág teret szentel például annak, hogy mely tudományterületek foglalkoznak a pszichológiától a hadtudományig a döntés problémájával.

A téma alapos felvezetése szempontjából szerintünk az is előnyös lenne, ha arról is olvashatnánk egy bevezető fejezetben, hogy a döntéseméleteket meghatározó alapkérdések terén milyen új tudományos eredményekre jutottak a könyvben is említett tudományterületek meghatározó képviselői. Így a szerző azon elhatározása, hogy például a „szabad akarat” filozófiai problémájával nem kíván foglalkozni, véleményünk szerint nem szerencsés annak fényében, hogy az évszázadokon át filozófiai problémaként tárgyalt akarat kérdésében a neurológusok, pszichológusok által végzett modern kísérletek és egyes neurológusok megállapításai alapjaiban kérdőjelezik meg a döntéssel kapcsolatos filozófiai elméletek egy jelentős részét. Mindez számunkra komolyabb dilemmákat vet fel annál, mint hogy a „nem szabad akarat” milyen ellentmondást takar, mely utóbbira a szerző egyébként helyesen hívja fel a figyelmet. Hiszen az önálló akaratot tagadó, a priori elméletek körül folyó, gyakran parttalan vitákhoz képest már Libet 1960-as években elvégzett és azóta állandóan idézett kísérlete is komoly, fizikai tényekre alapozott filozófiai diskurzust indukált, nem beszélve az azóta lefolytatott

megszámlálhatatlan neurológiai, pszichológiai kísérletről. Ugyanígy, a bírói döntéshozatal természetére irányuló empirikus vizsgálatok is rövid bemutatást érdemelnének akkor is, ha a szerző a döntés és hagyomány vizsgálatát csakis a kötetben tárgyalt elméleti forrásokra korlátozza. Ám nem ezt teszi, hiszen a kötetben, állítása alátámasztására néha váratlanul egy-egy empirikus vizsgálatra is utal a szerző álláspontja igazolására. Lásd például a mű alapkérdésére vonatkozó kísérletet, mellyel azt igazolja Karácsony András, hogy a döntést nem csupán a helyzet felmérése határozza meg, hanem az is, hogy milyen hagyományban vagyunk. **(175.p.)** A fent leírtak miatt érdemes lett volna a módszertanra, ezzel együtt a döntéseméletekre jelentős hatást gyakorló empirikus vizsgálatokra a bevezetésben felhívni a figyelmet.

Ahogy érzésünk szerint a kötetben vizsgálandó problémákat, kérdéseket is érdemes lett volna a könyv elején rendszerezetten felvonultatni, hogy az olvasók később ne veszítsék el a fonalat a döntéshez kapcsolódó változatos megközelítések, különböző irányú megállapítások hálójában. Ehhez kapcsolódó kritikai észrevételünk az is, hogy a szerző a kontextuális értelmezés helyett a textuális értelmezést részesíti előnyben. Miután a szerző Pokol Bélának ajánlotta művét, aki híres a „kontrasztolásnak” nevezett módszer preferálásáról, így meglátásunk szerint a decizionizmussal, a luhmanni rendszerelmélettel szintén behatóan foglalkozó barát és kolléga tetszését is elnyerte volna, ha a vizsgált társadalomtudósok álláspontjának plasztikusabb ütköztetésén keresztül nyílik ki a vizsgálati tárgy. Ütköztetésre persze találni példát, ám Schmitt és Kelsen jogelméletének „kontrasztolása” inkább kivételnek számít. Hiányérzetünkre természetesen adódhat a válasz, hogy a döntéseméletek egy-egy aspektusát reprezentáló szerzők jobbára maguk sem reflektáltak, reflektálhattak és talán nem is nagyon reflektáltathatók egymásra. Mégis kialakulhat az olvasóban az érzés, hogy színvonalas, de egy könyvben legalábbis átvezetést igénylő, jelen formájukban különálló tanulmányok egybekötéséből született a kötet, melyben az egyes fejezetek csak lazán kapcsolhatók egymáshoz. Ez az érzés akkor is megmarad, ha tudjuk, hogy az összekötő kapocs maga a döntés. Ennek ellenére egy kicsit Ionesco drámában érezheti magát az olvasó: mindenki másról beszél.

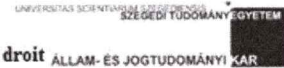
Utolsó kritikai megjegyzésünk a források megjelölésének gyakori hiányosságaira vonatkozik. Jóllehet kifejezetten irritáló számunkra a tudományosság látszatát a citációk minél nagyobb számával konstruáló stílus, ám a könyvben néhol egész fejezetben hiányoznak a referenciák, miközben a szövegben mások gondolatait elemzi a szerző.

A mű tudományos értékeit is megpróbálom az alábbiakban, az opponencia műfajához igazodóan röviden ismertetni.

Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet

Institute of Comparative Law & Legal Theory Institut de droit comparé et Théorie du droit
Institut für Rechtsvergleichung und Rechtstheorie

6721 Szeged, Bocskai utca 10-12.

Tel. / Fax: (62) 544-300

E-mail: oji@juris.u-szeged.hu

Director: Prof. Attila Badó

Vice Director: Prof. Péter Mezei

Elmondható, hogy Karácsony András témaválasztása rendkívül jó. Egy olyan fejlődő, egyre nagyobb jelentőséghez jutó elméleti irányzat alapkérdéseiről írt hiánypótló könyvet, ami valóban nem csupán az alkalmazott kutatások megalapozásához nyújt elméleti keretet, hanem a felsőoktatásban, különösen a doktori képzésben is kiválóan használható. A döntéselmélet egyre komolyabb teret nyer a felsőoktatásban. Már Magyarországon is létezik Döntéselméleti Tanszék a Corvinus egyetemen, ahol elsősorban a döntéselmélet közgazdaságtani aspektusait hangsúlyozzák. Ugyanakkor a döntéselméleti kérdések politikai, jogi vonatkozásai is egyre komolyabb érdeklődésre tartanak számot, hiszen a szerző által is elemzett, egyre inkább a közösségi hálók világára, a buborékok áttörésére fókuszáló politikai versenyben, a mesterséges intelligencia előre törésének időszakában a politikai aktorok és az igazságszolgáltatás szereplői számára is új kihívásokat jelentenek.

Karácsony András a döntést középpontba állító elméletek képviselői közül jó érzékkel nyúlt azokhoz, akiknek életművével korábban más aspektusból többnyire már foglalkozott. Mindez jó látszik a hatalmas háttérodalom kezelési módjában, különösen az általa „főszereplőknek” tekintett Schmitt és Luhmann, vagy éppen Habermas és Rawls döntésre vonatkozó álláspontjának rögzítésénél.

A szerző a Downs nevéhez is köthető racionális választások elméletét emelte ki a politikai döntéselmélet viszonyítási pontjaként, mely elmélet a döntések racionalitását a hasznok és költségek egyenlegétől teszi függővé. (Amennyiben a hasznok megelőzik a költségeket, akkor politikai értelemben jó döntés születik.) A racionális választások elméletéhez való viszonyát Karácsony már azelőtt rögzíti, hogy az általa kiválasztott szerzők álláspontját ismertetné. Az álláspont rövid leírását követően utazhatunk át a döntés prófétájaként kezelt, a „külső szempontot érvényesítő” Schmitt, a „belső szempontot érvényesítő” Luhmann, a helyes döntés feltételeit vizsgáló Habermas és Rawls elméletein, hogy ezt követően a mindennapi életre vonatkozó racionalitással, döntéssel kapcsolatban ossza meg a szerző gondolatait. E fejezetek változó mélységűek, ám összességében magas színvonalúak, és jól mutatják, hogy Karácsony András ebben a gondolatvilágban otthon érzi magát. A döntés és hagyomány, az emlékezés és döntés, majd a felelősséggel való számvetés már a szerző szerteágazó, a döntés újabb és újabb aspektusait megnyitó gondolatmeneteit rögzíti.

A kötet közérthető stílusa az elsődleges irodalom megértését jelentősen megkönnyíti. Helyesírási, stilisztikai hibákra keresve is alig talál az olvasó.

Összességében egy gondolatébresztő, érdekes könyvet vehet kezébe az olvasó. Karácsony András mögött egy olyan életmű áll, amely eleve elképzelhetetlenné teszi, hogy könyvében ne hiteles adatok

Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet
Institute of Comparative Law & Legal Theory Institut de droit comparé et Théorie du droit
Institut für Rechtsvergleichung und Rechtstheorie

UNIVERSITAS SCIENTIARUM SZEGEDIENSIS
SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

6721 Szeged, Bocskai utca 10-12.

Tel. / Fax: (62) 544-300

E-mail: oji@juris.u-szeged.hu

Director: Prof. Attila Badó

Vice Director: Prof. Péter Mezei

szerepeljenek, ám erről bírálóként e könyve kapcsán is meggyőződhettem, ahogyan annak újszerűségéről is.

A szerző téziseit elfogadom, és a dolgozatot annak tudományos értéke, tartalmi és formai erényei alapján alkalmasnak tartom a nyilvános vitára és a doktori fokozat odaítélésére.

Szeged, 2024. 04. 23.

Badó Attila

egyetemi tanár